

Haløre Marked.

Ved

Peter Lundbye.

Da Kildestoffet ikke giver nogen bestemt Oplysning om, hvor Haløre laa, frembyder det nogen Vanskelighed at bestemme dets Beliggenhed. Der har derfor hersket Uenighed i saa Henseende mellem Forskerne, og Spørgsmaalet kan endnu ikke siges at være løst. Man har ment, at det maa søges ved Øresund, maaske ved Helsingborg. N. M. Petersen, P. A. Munch og flere har henført det til Helsingør dels paa Grund af Beliggenheden dels paa Grund af Navneligheden; Ordet Haløre mentes sammensat af Hals (i Betydning af smalt Farvand) og Øre (en flad, fremspringende Strandbred). Senere har dog P. A. Munch fraveget denne Anskuelse og hævdet, at Markedet har været afholdt ved København. Dette bestrides imidlertid af Dr. O. Nielsen, der paastaar, at Haløre Marked kun kan have ligget i Hornbæk Bugt ved Munden af Esrom Kanal.

Spørgsmaalet om, hvad der maa forstås ved Haløre Marked, og Stedfæstningen af dette, er af Vigtighed ved Studiet af vor ældste Handelshistorie og har Betydning med Hensyn til Bedømmelsen af det Tidspunkt, paa hvilket København opstaar; thi P. A. Munch mener, at

Markedets og dermed Københavns Oprindelse gaar tilbage til omkring Aar 800. Det kan altsaa have sin Interesse at tage Spørgsmaalet op til ny Behandling.

Kildstederne, der maa fremdrages til Undersøgelse, findes i Halfreds, Færingernes, Svarfdølnernes, Egil Skallagrímssons, Sverres og Bøglungernes Saga.

Halfreds Saga er en Levnedsskildring om den islandske Skjald Halfred Vandraadeskjald, der levede paa Olaf Tryggvasons Tid. Sagaen er nedskrevet paa Island o. 1200. Det originale Manuskript er gaaet tabt, men Sagaen haves i den oprindelige Form i en Pergaments Codex, Möðruvallabók (AM 132 fol., Bl. 149—156), der er fra o. 1350. Sagaen er stykkevis optaget i AM 61 fol. (Olafs saga Tryggvasonar), der er skrevet o. 1400, samt i Flateyjarbók, skr. o. 1380—90. Efter Olaf Tryggvasons Saga er Halfreds Saga udskrevet i AM 557, 4to, der er udgivet af G. Vigfusson i Fornsögur 1860¹⁾.

Færingernes Saga skildrer Færøernes Historie fra sidste Del af 10. til første Del af 11. Aarh. Hovedpersonen er Thrond i Gata. Sagaen er ældre end Snorre og er vist nok nedskrevet paa Island i Beg. af 13. Aarh. Original-Membranen kendes ikke; Sagaen findes nu kun stykkevis optaget i Sagaerne om Olaf Tryggvason og Olaf den Hellige, fuldstændigst i Flatøbogen; i Olaf Tryggvasons Saga i Fornmanna Sögur findes tilsvarende Stykker, dog delvis forkortede; i Olaf den Helliges Saga i Heimskringla og i Fm. S. findes kun det første Stykke af Sagaen²⁾

Svarfdølnernes Saga, der særlig handler om Karl

¹⁾ Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. II. 1. Kbh. 1898. S. 474 f.

²⁾ Finnur Jónsson, l. c. II. 2. Kbh. 1901. S. 649.

den Unge og Yngvild Fagerkind, er skrevet paa Island o. 1300. Originalen er tabt; Sagaen haves nu kun i en Papirsafskrift fra Slutn. af 17. Aarh. (AM 144 fol.) efter en Membran fra 15. Aarh., hvoraf nu kun 1 Blad er bevaret (AM 445 C, 4to). Sagaen er udgivet i Islenzkar fornsögur. III. Kbh. 1883¹).

Egil Skallagrimssons Saga spænder over Tiden fra Harald Haarfager til Svoldr Slaget. Den er skrevet i Beg. af 13. Aarh. paa Island. Originalen er forsvunden. Det bedste Haandskrift af Sagaen har Möðruvallabók; et andet Haandskrift af lignende Alder findes i Wolfenbüttel. Sagaen er udgivet 1886—88 ved Finnur Jónsson²).

Sverres Saga er skrevet af Abbed Karl Jónsson i Thingøre Kloster paa Island. Kap. 1—100, der omhandler Tiden 1177—84, har han skrevet i Norge efter Sverres mundtlige Meddelelser under sit Ophold der fra 1181 til henimod 1187. Sidste Del af Sagaen Kap. 101—82 (1184—1199) har han skrevet i Thingøre Kloster, efter sin Tilbagekomst til Island, i Aarene mellem 1187 og 1207. Originalen haves ikke mere, men Sagaen findes dog vist i sin oprindelige Form. De ældste bevarede Haandskrifter er Eirspennill (AM 47 fol.) fra o. 1280, AM 327, 4to fra o. 1300, Flateyjarbók fra o. 1380—90 og Skálholtsbók (AM 81 a fol.) fra 15. Aarh.³). — Paa Grund af den samtidige Nedskrivning af Begivenhederne maa der lægges særlig Vægt paa Oplysningerne i denne Saga.

Bøglungernes eller *Baglernes Saga* fortæller om Hakon Sverresson, Guthorm og Inge Baardsson. Den findes

¹) Finnur Jónsson, l. c. II. 2. S. 754—56.

²) Finnur Jónsson, l. c. II. 1. 415—22.

³) Finnur Jónsson, l. c. II. 1. 386.

bevaret i en kortere Bearbejdelse (A), der gaar til 1208 og er skrevet kort efter 1208; samt en længere Bearbejdelse (B) til 1217, skrevet i Aarene mellem 1220 og 1230. A findes efter Sverres Saga i Eirspennill og Skálholtsbók, B i P. Clausson Friis' Oversættelse samt i 3 Skindblade deraf i A M 325 VIII, 4 b¹).

Haløre omtales i disse Kilder paa følgende Maade:

Halfreds Saga. 1. Möðruvallabók (A M 132 fol., Side 153; Fornsögur 1860 S. 99): Medens Halfred Vandraadeskjald opholdt sig hos Olaf Tryggvason, bad han en Dag om Vaaren Kongen om Tilladelse til at sejle i Købmandsfærd til *Øre*. Efter at have modtaget Kongens Samtykke beredte han sig til Rejsen. Derefter sejlede han til Danmark, hvor han besøgte Sigvald Jarl, Strutharalds Søn.

2. Flateyjarbók (Gl. kgl. Saml. 1005, I fol., Spalte 174; Udgaven I. Kra. 1860 Kap. 280, Side 340): Audgils og Halfreds Færd til Sverige. En Dag om Vaaren, da Halfred Vandraadeskjald stod for Kongen, bad han om Tilladelse til at sejle i Købmandsfærd om Sommeren Syd paa til *Haløre*. Derefter beredte Halfred sig til Færden og sejlede til Danmark, som han havde ønsket. Han havde spurgt om Sigvald Jarl, at han var en stor Høvding. Halfred drog hen til ham.

3. A M 61 fol (Side 41, Spalte 2): Ordret som Flatøbogen.

Færingernes Saga. 1. Flateyjarbók I, Sp. 59 (Udg. I Kap. 95, S. 123): Thronð for til Danmark. — Da raadede Harald Graafeld for Norge. Den følgende Sommer for Thronð sammen med nogle Købmænd Syd paa til Danmark og kom paa *Haløre* om Sommeren. Der var da

¹) Finnur Jónsson, l. c. II. 2. 640—43.

en meget stor Mængde Mennesker samlede, og det siges, at medens Markedet staar paa, kommer her en større Mængde Mennesker sammen end noget andet Sted i Nordens Lande. Da raadede for Danmark Kong Harald Gormsson, som blev kaldet Blaatand. Kong Harald var paa Haløre om Sommeren og havde en stor Skare Mænd med sig.

2. AM 61 fol. (S. 42, Sp. 2): Den følgende Sommer for han sammen med nogle Købmænd Syd paa til *Haløre*. Der var da en meget stor Mængde Mennesker samlede til Købstævne. Thronð fik der —.

Svarfdølernes Saga (Islenzkar fornsögur III. Kaupmannahöfn 1883) Kap. 31: Om Vaaren drager Karl den Unge med Yngvild Fagerkind fra Island til Trondhjem og er der en Vinter. Men næste Vaar holder han til *Svithjod*. Og da han naar til en Købstad, kommer en stor og ildeudseende Mand fra Landet oven for og vil købe en Trælkvinde. Karl svarer, at han har een at sælge, men hun vil vist forekomme ham dyr. Manden, Rauðr, køber dog Yngvild for 600 i Sølv. Derpaa farer Karl i Købmandsfærd til forskellige Lande og tilbringer saaledes 3 Vintre. Næste Vinter er han i Norge. Derefter farer han i Købmandsstævne til det Sted, som kaldes *Haløre*. En Dag kommer en Mand fra Landet oven for og fører Yngvild efter sig; hun er i en ussel Tilstand, pjaltet og blodig. Manden fortæller, at hun er en ond og trodsig Trælkvinde, som han har købt for nogle Dage siden; men hun er ikke til at styre. Han maa derfor skille sig af med hende; men han vil hellere kvæle hende end sælge hende for ringere Sum, end han har givet for hende. Karl køber hende tilbage for 600 i Sølv. Hendes Stivsind og Hovmod er nu bøjet.

Sverres Saga. 1. Eirspennill (S. 109): Reidar spurgte Kong Sverre, om han vilde give Bondesønner eller Købmænd Tilladelse til at følge ham, hvis de havde Lyst. Efter at have modtaget Kongens Samtykke samlede han sig en Skare og for fra Landet om Sommeren Syd paa til Danmark til *Haleøre*, hvortil han kom, da der var Marked. Derhen kom Biskop Nikolas med en stor Mængde Mænd fra Viken. Bispen og hans Ledsagere havde en Dreng med sig, som de udgav for Inge, Kong Magnus Erlingssons Søn; Birkebenerne derimod paastod, at han var dansk af Fødsel, og at hans Navn var Thorgils Thueskit. Der paa *Øren* rejste de et Parti, som snart fik mangfoldige Tilhængere. Derefter for Skaren, i hvilken Ærkebiskop Erik, Erling Jarls Søn Sigurd og mange andre mægtige Mænd var, til Norge. Dette Parti kaldes Bagler.

2. A M 327, 4to (Kap. 130, S. 66): — Reidar fik sig en Skare og for af Landet om Sommeren Syd paa til *Haleøre* paa den Tid, da der var Marked og Købstad. Der kom Biskop Nikolas og en stor Mængde Nordmænd, hvoraf de fleste var fra Viken, med ham. Der paa *Øren* rejste de et Parti.

3. Flateyjarbók, Spalte 634 (Udg. II. Kra. 1862, Kap. 107, S. 647): — Reidar fik sig en Skare og for af Landet om Sommeren og Syd paa til *Haaløre* paa den Tid, da der var Marked og Købstad. Der kom Biskop Nikolas med en stor Mængde Nordmænd, hvoraf de fleste var fra Viken. — De havde en Dreng med sig, som de kaldte Inge, Søn af Kong Magnus Erlingsson; men Birkebenerne sagde, at han var dansk af Fødsel, og at hans Navn var Thorgils Thueskit. Der paa *Øren* rejste de et Parti, der straks fik særdeles mange Tilhængere.

Egil Skallagrimssons Saga. 1. Möðruvallabók, Kap. 29 (Udgave: Egils Saga Skallagrimssonar, ved Finnur Jónsson. Kbh. 1886—88, S. 55): (Egils Broder Thorolf sejlede paa Gorm den Gamles Tid) til Danmark og derfra til Østerveg og hærgede om Sommeren. Om Høsten holdt han Vest paa til Danmark paa den Tid, da Øreflaaden opløstes. Der havde om Sommeren som sædvanlig været en Mængde Skibe fra Norge. Da han kom til Mostrasund, laa i Havnen en stor Knor, der var kommen fra Øre. Styresmanden hed Thore Thruma. Han var Kong Harald (Haarfagers) Aarmand og bestyrede Kongens store Gaard i Thruma i Viken. Thore havde faret til Øre for at købe Tunge, Malt, Hvede og Honning til Kongens Gaard.

2. Wolfenbüttel Haandskriftet: — Thorolf — holdt om Høsten Vest paa til Danmark paa den Tid, da Skibene forlød *Skanøre*. — Da han kom til Mostrasund, laa i Havnen en stor Knor, der var kommen fra *Skanøre*.

Boglungernes Saga: 1. Eirspennill (S. 129): Den Sommer, da Kong Hakon var i Viken (1203), kom Erling Stenvæg til *Skanøre* og aabenbarede sin Æt for Nordmændene, af hvilke mange tilbød at følge ham.

2. Sveinbj. Egilssons Oversættelse af P. Clausson Friis's danske Text tilføjer, at Erling Stenvæg kom til *Skanøre* paa den Tid, da der holdtes Marked.

3. AM 325 VIII, 4 b (Nyfundin forn Sögubrot): Erling kom til *Skanøre* paa den Tid, da der var Marked, — der paa *Skanøre* var mange Nordmænd.

Halfreds Saga er meget kortfattet i sin Udtalelse om Haløre. Det er et Sted i Svithjod eller Danmark, maaske

i et Grænselandskab, hvorhen man sejlede i Købmandsfærd fra det fjerntliggende Island. Möðruvallahólf lader ham sejle i Sommer-Købefærd til Øre. Flatøbog og AM 61 skriver Haløre i Stedet for Øre. Disse to Udtryk betegner utvivlsomt samme Sted. Hvorvidt Øre, der findes i den ældste Kilde, har været brugt som Navn paa Stedet tidligere end Haløre, kan næppe afgøres efter Halfreds Saga; dertil er Forskellen i Alder mellem Möðruvallahólf og Flatøbog for ringe. Maaske Sagen hænger saaledes sammen, at Navnet Haløre i daglig Tale for Nemheds Skyld er afkortet til Øre.

Der kan imidlertid næppe være Tvivl om, at Svarfdølnes Saga Kap. 31 henviser os til at søge Haløre paa den østlige Side af Sundet. Det fortælles, at Karl om Vaaren sejler til Svithjod, hvor han sælger Yngvild i en Købstad. Derpaa er han ude i Købmandsfærd i forskellige Egne i 4 Aar. Omsider træffer han Yngvild paa Haløre. Ejermanens Fortælling og hendes ynkelige Udseende sammenholdt med Beretningen i Kap. 29 og 30 vidner om, at hun ofte har skiftet Herre i de forløbne Aar. Hendes trodsige Sind har gjort det umuligt for nogen at have hende rétt længe. Hun er solgt fra den ene til den anden Gang efter Gang. Men det fremgaar aldeles bestemt af hele Sammenhængen, at hun i den Tid har vandret fra Haand til Haand paa Landjorden uden at være ført over noget Hav. Det maa derfor fastslaaes, som fremgaaende af Svarfdølnes Saga, at Haløre laa Øst for Sundet. Endvidere giver Sagaen en klarere Beskrivelse af, hvad Haløre var, end Halfreds Saga; medens denne betegner det som et Sted, hvor der drives Handel om Sommeren, meddeler hin, at Haløre er et Sted, hvor der holdes et Marked.

Færingernes Saga er langt udførligere i sine Oplysninger om Haløre. Flatøbog fortæller, at Thrond med andre Færinges drager i Købmandsfærd til Danmark og om Sommeren kommer til Haløre, hvor en overordentlig stor Mængde Mennesker er forsamlede paa Markedet. For at Læseren ikke skal forbavses herover eller tvivle, tilføjer Sagaen, at medens Haløre Marked staar paa, kommer her mange flere Mennesker sammen end andendeds i Nordens Lande. AM 61 har ikke denne Bemærkning om, at Tilstrømningen kun finder Sted, naar Markedet holdes, og at det er det største Marked i Norden; men Meningen er aabenbart den samme, saa Sagaskriveren har sikkert været vidende om denne Kendsgerning. Efter Færingernes Saga at dømme maa der endvidere tillægges dette Marked en meget høj Alder og Anseelse, siden Kong Harald Gormsson Blaatand med stort Følge overværer det.

I Sverres Saga fortælles, at Bagler Partiet rejses paa Haløre. Denne Begivenhed foregik i Aaret 1196, halvtredje Hundrede Aar efter Thronds Besøg. I dette lange Tidsrum skulde Haløre altsaa stadig have bevaret sin Betydning og Tiltrækningskraft for Nordens Købmænd, thi det fremtræder endnu som et stort Marked. Eirspennill siger, at det ligger i Danmark, kaldes Haløre eller Øre og har Sommer-Marked. AM 327 bemærker, at der om Sommeren er „marcaðr oc kaupstaðr“; dette Marked og Købstad besøges af en stor Mængde Nordmænd, især fra Viken; Bagler Partiet opstaar her som i Eirspennill paa Øren, derimod skrives her „Halæyiar“. Der kan dog vist ikke være Tvivl om, at denne Form for Navnet er fremkommen ved Fejllæsning, og at der i Kilden har staaet „Halaeyrar“, i Lighed med Eirspennills

Form. Flateyjarbóks Beretning er nøje overensstemmende med AM 327, 4to; begge har Tilføjelsen „oc kaupstaðr“, der mangler i Eirspennill; Overensstemmelsen er saa stor, at den kun kan forklares paa een af to Maader: enten har det ene af de to Haandskrifter paa dette Punkt været nyttet som Kilde af det andet, eller ogsaa har et tredje Haandskrift været lagt til Grund for begge. Da Flateyjarbók ligesom AM 327, 4to afviger fra Eirspennills „halaeyri“, der her gengives ved „haaleyrr“, ligger det nærmest at antage, at der til Grund for begge ligger et Haandskrift, som har været meget nær beslægtet med Eirspennill, men har afvejet fra dette ved at have Tilføjelsen „oc kaupstaðr“ samt ved at have skrevet „halaeyri“ paa en saa utydelig Maade, at det i Flateyjarbók er blevet til „haaleyrr“, i AM 327, 4to til „halæyiar“. Forklaringen af, hvorledes „halaeyri“ i Flateyjarbók kan have antaget Formen „haaleyrr“, maa rimeligvis være den, at Nedskriveren af Sverres Saga m. m. i Flateyjarbók, Præsten Magnus Thorhallson, under Afskrivningen af det paagældende Punkt har gjort sig skyldig i en Fejlæsning eller Misforstaaelse af Haandskriftets Tekst.

I Betragtning af, at Eirspennill er det ældste bevarede Haandskrift, i hvilket Navnet Haløre forekommer, og at Begivenhederne, der skildres i Eirspennill, skyldes en samtidig Forfatters Pen, samt under Hensyn til, at Eirspennill i enhver Henseende er et fortrinligt Haandskrift, tør man sikkert paastaa, at „halaeyrr“ er den ægte, oprindelige Skrivemaade af Navnet. Denne Paastand rokkes ikke ved, at Formen „haleyrr“ synes at være almindeligere; thi, som ovenfor bemærket, har „halaeyrr“ temmelig sikkert staaet i mindst et Haand-

skrift til foruden i Eirspennill; men af endnu større Betydning for Afgørelsen af dette Spørgsmaal er det Faktum, at „haleyrr“ i Virkeligheden er det samme som „halaeyrr“; i Udtalen er a forsvundet foran e, under Nedskrivningen er a derfor udeladt.

Egil Skallagrimssons Saga. Möðruvallabók fortæller, at „þorólfr . . . um haustið hellt . . . austan til Danmerkr í þann tíma er leystiz Eyra floti. þar hafði verit um sumarit, sem vant var, fjöldi skipa af Noregi“. Deriblandt et Skib ført af Harald Haarfagers Aarmand Thore Thruma. Thore „hafði . . . farit firi þá sauk til Eyrar, at kaupa þar þunga, mallt ok hueiti ok hunang“ til Kongens Gaard i Viken. Beretningens Indhold og Form minder overmaade meget om, hvad de øvrige Kilder har sagt om Haløre; der synes ikke at kunne være mindste Tvivl om, at det Øre, Möðruvallabók omtaler i Halfreds Saga, er identisk med det Øre, Möðruvallabók nævner i Egils Saga; ligeledes synes det umiddelbart indlysende, at „Eyra floti“, i hvilken der som sædvanlig havde været en Mængde Skibe fra Norge, maa forstaas som Betegnelse paa de Skibe, der hver Sommer stævnede til Marked paa Haløre eller Øre (som baade Möðruvallabók, Eirspennill, A M 327, 4to og Flateyjarbók afkorter Navnet til). Men Wolfenbüttel Haandskriftet skriver, at Øreflaaden opløstes fra Skanør, og at Thore Thruma var kommen fra Skanør: þorólfr . . . um haustið hellt hann austan til Danmerkr í þann tíma, er menn leystu af Skáneyri . . . knorr einn mikill kominn af Skáneyri . . . Der kan ikke være Tale om, at Wolfenbüttel Hdskr. ved en Fejltagelse skulde have skrevet Skanør i Stedet for Forlagets Øre eller Haløre. Da Navnet forekommer to Steder, maa Forandringen være foretaget med fuldt

Overlæg. Haandskriftets Forfatter kender enten aldeles intet til Haløre Marked, eller ogsaa er han ganske paa det rene med, at de to Markeder har været holdte paa samme Sted. Den første Antagelse er meget usandsynlig; mere nærliggende er den Formodning, at Haløre Marked i sin Tid holdtes paa samme Sted, hvor senere Skanør rejste sig, og at den, som skrev, var vidende herom men gav det gamle Marked det Navn, der var blevet herskende paa hans Tid o. 1350.

Böglunga-Sagas Udtalelser om Skanør svarer ganske til, hvad der siges i de øvrige Sagaer om Haløre. Ved Skanør holdes paa en bestemt Aarstid et Marked, hvortil, foruden Landets egne Børn, Udlændinge særlig mange Nordmænd søger.

Af Svarfdoelas Beretning fremgaar det, at Haløre laa Øst for Sundet; Halfreds Saga i Flateyjarbók tyder paa det samme. Færeyinga Saga i Flateyjarbók og Sverres Saga i Eirspennill meddeler i bestemte Udtryk, at Haløre laa i Danmark. Heraf synes unægtelig at fremgaa, at Haløre laa i Skaane eller Halland. Da Kilderne alle skildrer Haløre som et Marked, er det naturligt at søge en Plads for dets Afholdelse paa et Sted i disse to Landsdele, hvor det med Sikkerhed vides, at et stort Marked har været afholdt i gammel Tid. Dette vides om Skanør, men ikke om noget andet Sted. Hertil kommer, at Jordbundsforholdene ved Skanør er ganske saaledes, som man maa formode, at de har været paa Haløre, medens der maaske ikke findes noget andet Sted paa Hallands og Skaanes Vestkyst, hvorom dette kan siges. Navnet „Halaeyrr“ er nemlig sammensat af „hala“ (Gen. Sing. af oldn. hali 3: Hale) og oldn. „eyrr“

(o: Øre), der brugtes som Betegnelse for en fremspringende, flad, grus- og sandbelagt Strandbred. Skáneyrr betyder Skaanes Øre.

Dersom Haløre og Skanør ikke er at henføre til samme Egn, skulde der altsaa allerede paa Gorm den Gamles Tid (thi Eyrr i Egils Saga maatte i saa Fald være lig Skáneyrr) være fremvokset ikke alene eet men hele to Markeder paa Skaanes Vestkyst, begge holdte ved Kysten paa en flad, sandet Plads, begge samlende Folk fra hele Norden til deres aarlige Købmandsstævner. Og disse to Markeder skulde have holdt sig nogenlunde jævnbyrdige gennem henimod 300 Aar, indtil Haløre endelig bukkede under i Konkurrencen med sin heldigere Medbejler og blev saa fuldstændig ødelagt, at man end ikke har kunnet paavise mindste Levning fra dets Blomstring. Selv Stedet, hvor Haløre Marked holdtes, skulde være gaaet ud af Minde til Trods for, at der af Markedet maaske allerede paa Sverres Tid (1196) var vokset en Købstad frem. Denne Købstad skulde være vokset op og forsvundet igen, uden at man i Danmark, i selve det Land, paa hvis Jord den stod, kan paavise det mindste Spor af dens Eksistens! Det kan næppe være muligt.

De danske Kilder kender imidlertid aldeles intet til Haløre Marked, dette Navn forekommer absolut ikke. Derimod er Skanør Marked ganske overordentlig godt kendt. Det er Knudepunktet for Danmarks Handels-historie gennem 300 Aar. Omkring Aar 1500 søgte hver Dag 40,000 Fiskere paa 7,500 Baade med deres Sildefangst til Kysten ved Skanør for at sælge deres Fangst til de Tusinder af Købmænd, der fra en stor Del af Evropa strømmede til Skaanes Kyst i Sildetiden. Der kan ikke opgives noget bestemt Tal for Baadenes

og Fiskernes Antal i tidligere Tid, men at det har været betydeligt længe før 1500, er sikkert nok. Skanørs Historie kan med Sikkerhed føres tilbage til o. 1200. Det nævnes som Konunglef i Kong Valdemars Jordebog, der er affattet 1231. Skanør er utvivlsomt opstaaet i Sammenhæng med Sildefangsten. Denne, der omtales af Saxo i Fortalen, er imidlertid begyndt nogen Tid før Aar 1200. Arnold af Lybek omtaler nemlig under Aar 1201 (6. Bog, Kap. 12), at Lybekkerne *plejede* at drage til Skaane med deres Skibe og Gods paa den Tid, Fiskeriet dreves. Sildemarkedet har altsaa bestaaet i nogen Tid forud, og det er derfor meget sandsynligt, at der har været en bymæssig Bebyggelse ved Skanør allerede 1196. Meget lang Tid forud for Aar 1200 ligger Skanørs Oprindelse dog ikke, thi Sildefangsten havde tidligere sin Standplads udfor Rygen og Forpommern.

Steenstrup¹⁾ gør opmærksom paa, at Kongen i ingen af Landets ældste Byer, som var byggede paa Konunglef, har fordret nogen Skat af Grunden. I de yngre Byer, som var Konunglef, har Kongen derimod vistnok fordret en Grundafgift. En saadan kan paavises for Skanørs Vedkommende af Priv. for Lybek fra Vald. Sejrs Tid.

Schäfer²⁾ stiller sig endog noget tvivlende overfor Spørgsmaalet om Skanørs Eksistens 1203. Det er jo ogsaa muligt, at der paa den Tid endnu ikke havde fundet saa stor Bosættelse Sted, at det fortjente Navn af Købstad; men der er ingen Grund til at forkaste den samtidige Sagas Meddelelse af Navnet, der sandsynligvis

¹⁾ Joh. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog, S. 134.

²⁾ Dietrich Schäfer: Das Buch des Lübeckischen Vogts auf Schonen. Halle a. S. 1887. S. XX ff.

er opstaaet kort før ved Bebyggelse af et tidligere øde Sted. At der i 13. Aarh. kun tales om et Marked ved Skanør, udelukker ikke, at der har været en Samling Huse paa Stedet, beboede hele Aaret.

Medens der saaledes hersker en iøjnefaldende Tavs-
hed om Haløre Marked her i Danmark, og denne Tavs-
hed kun kan udlægges paa een Maade, er Sagaernes
Stilling overfor Skanør af en noget lignende Art som
de danske Kilders til Haløre. Meget betegnende i saa
Henseende er Flatøbog, der kun omtaler Skanør en
eneste Gang (II, 420), hvor det fortælles, at Svend
Estridssøn laa i Skanør med sin Hær, medens Magnus
og Harald var paa Sjælland; og det er forøvrigt et Spørgs-
maal, om det ikke her vil være bedre at læse „a skáneyjar
síðu“ i Stedet for „a skáneyre“. Rygtet om det store
Handelscentrum, der som Følge af Sildefangsten i Løbet
af faa Aar udviklede sig ved Skaanes Kyst, om det
store Marked, paa hvilket der rørte sig et efter Nordens
Forhold uhørt vældigt Handelsliv, maa imidlertid nød-
vendigvis have udbredt sig over hele Norden. Enhver
Sagaskriver i det 13. Aarh. og senere maa have hørt
om det storartede Marked paa Skaanes Kyst. Det vilde
derfor være i allerhøjeste Grad mærkeligt, om Flatø-
bogen, der jo er skrevet i Slutn. af 14. Aarh., ikke et
eneste Sted skulde have indskudt en Bemærkning, der
kunde henføres til Skanør Marked. I Flatøbogs Gen-
givelse af Færingernes Saga er der da ogsaa en Passus
om Haløre, som ikke findes i nogen anden Kilde, og
som derfor maa antages at være interpoleret af Jon
Thordarson: ok sua er sagt at þar kemr mest fiolmenni
hingat a nordrlönd medan stendr markadrinn. Beskri-
velsen passer fortræffeligt paa Skanør Marked; Jon

synes at have tænkt paa dette, da han nedskrev Sætningen.

Af vore hjemlige Kilders og Arnolds Beretninger sammenholdte med Privilegierne, udstedte til de tyske og nederlandske Stæder, fremgaar aldeles bestemt, at her i Landet var omkring Aar 1200 kun eet Marked, der kunde omtales i saa stærke Udtryk, som Flatøbogen bruger om Haløre, nemlig det hvoraf Byen Skanør fremgik. Det forekommer mig derfor utvivlsomt, at Sagaskriverne i 13. Aarh. og senere har smykket Moderen, Haløre Marked, med den rigere Datters, Skanør Markeds, Glans, hvorved hint er kommet til at staa i et for glimrende Lys for Efterkommerne.

Hvorvidt man fremdeles vil fastholde Tilværelsen af et stort Haløre Marked uden nogen Forbindelse med Skanør Marked og paa et andet Sted end dette, er i væsentlig Grad afhængig af, hvor stor Tillid man har til Sagaernes Beretning. I saa Henseende skulde Nedskrivningstiden synes at spille en ikke ubetydelig Rolle. Halfreds, Færingernes, Sverres og Egils Sagaer er alle nedskrevne omkring Aar 1200; Bøglungernes Saga i Tiden mellem 1210 og 1230, Svarfdølnernes Saga o. 1300. Hvis man ved Vurderingen af Sagaernes Beretninger turde gaa frem efter de Regler, der sædvanlig anvendes ved Kildekritik, saa vilde man ikke stole for sikkert paa Fortællinger om Personer, hvis Liv og Færd laa Menneskealdre forud for Nedskrivningen; endnu mindre vilde Tiltroen blive, hvor det, som her, drejede sig om Aarhundreders Mellemrum. Der synes dog at have været særlig gunstige Betingelser til Stede for Slægtstraditionen paa Island. Det kan maaske derfor forsvares at betragte den i Sagaerne nedlagte Tradition med noget

større Tillid end den, der skænkes Tradition af anden Art.

Det vil vel derfor være forhastet af Sagaernes næsten samtidige Nedskrivning omkring Aar 1200 at drage den Slutning, at Navnene Haløre og Skanør, som ikke nævnes i nogen tidligere skreven Kilde, maa være fremkomne paa den Tid. Den Mulighed er altsaa til Stede, at der kan tillægges de to Navne en højere Alder, særlig for Haløres Vedkommende. Det kan imidlertid ikke lades ude af Betragtning, at Sagaerne ikke er bevarede i i deres oprindelige Redaktion. Afskriverne har foretaget Forandringer af Teksten, indskudt Navne og interpoleret paa anden Maade; det fremgaar af samtlige omhandlede Sagaer. Under disse Omstændigheder er man paa den anden Side heller ikke berettiget til af Sagaernes Beretning at udlede noget Bevis for, at Skanør og Haløre Marked skal holdes ude fra hinanden, lige saa lidt som man ubetinget tør stole paa disse Markeders Eksistens fra gamle Tider. — Man gør sig næppe skyldig i nogen stor Fejltagelse, naar man mener:

at der fra gammel Tid har været holdt et Marked paa Skanør Halvøen;

at dette Marked, som oprindeligt kaldtes Haløre eller Øre Marked, har været af mindre Betydning, før Silden valgte Øresund til Legeplads;

at Navnet Haløre forsvandt, da Sildemarkedet fremkaldte en bymæssig Bebyggelse ved Skanør.

Der er nemlig Grund til at antage, at hele Halvøen, paa hvilken Skanør og Falsterbo ligger, oprindeligt

har baaret Navnet Haløre. Jeg støtter denne Formodning paa Snorres Fremstilling af Begivenhederne efter Slaget ved Helgeaa i Olaf den Helliges Saga Kap. 150—158¹⁾: Efter Slaget ved Helgeaa sejlede Kong Olaf og Kong Aanund Øster paa langs Sveakongens Rige, og henimod Aften lagde de til Land ved Barvik. Mens de laa der, sejlede 250 af de svenske Skibe bort til deres Hjemsted, saa Aanund beholdt kun 100; Olaf havde 60 Skibe. Da Kong Knuds Spejdere meldte ham, at en stor Del af Fjendernes Hær var faret bort, styrede han fra Helgeaa tilbage til Sjælland og lagde sig med hele Hæren i „Eyrarsund“; en Del af Flaaden laa ved Sjælland, en Del ved Skaane. Derefter for Aanund med alle sine Mænd bort fra Barvik til Hjemmet. Olaf blev en Tid liggende med sine Skibe. Omsider besluttede han at efterlade Skibene i Sveakongens Rige og gennem hans Land vende tilbage til Norge. Men Haarek af Tjotta blev tilbage med sit Skib i Barvik, da Olaf lod Skibene bringe til „Kalmarnir“. Han biede paa Bør og sejlede siden mod Vest forbi Skaane (austan fyrir Skáni), indtil han kom Vest paa til Haalene (austan at Hólunum). Det var Aften og stærk Medvind. Da lod han Sejlet, Masten og Vindfløjen tage ned og hele Skibet oven over Vandgangen svøbe med graa Tjæld; han lod ro i nogle faa Rum forude og agter, mens de fleste Mænd sad lavt i Skibet. Kong Knuds Vagtmænd saa det og talte indbyrdes om, hvad det var for et Skib. De gættede paa, at det førte Salt eller Sild, da de saa faa Mænd og liden Roning; Skibet syntes dem graat og

¹⁾ Heimskringla. Noregs konunga sögur. af Snorri Sturluson ved Finnur Jónsson. Kbh. 1893—1900. — Snorre Sturlasón, Kongesagaer, oversat af Dr. Gustav Storm. Christiania 1899.

utjæret, som om Solen havde tæret paa det, og de saa, at det var tungt lastet. Men da Haarek kom frem i „Sundet“ og forbi Hæren, lod han rejse Masten og drage Sejlet, lod sætte op forgyldt Vindfløj; Sejlet var hvidt som Sne, med røde og blaa Striber. — Haarek naaede i god Behold hjem til Tjotta.

Snorres Bemærkning om Kong Knuds Vagtmænd, der gættede paa, at det tungt lastede, Syd fra kommende Skib førte Salt eller Sild, viser uimodsigelig, at Snorre kendte det skaanske Marked. Han lader Vagtmændene være i den Tro, at Skibet kommer fra Haløre Marked. Snorre mener aabenbart, at Haløre Marked har været et Sildemarked ligesom det, der i hans Dage holdtes ved Skanør. Han finder dog ingen Anledning til at nævne dette i Fortællingens Gang, derimod bruger han en Stedsbetegnelse „at Hólunum“. G. Storm antager, at dermed sigtes til Bugten indenfor Skanør, men det kan umulig være rigtigt. Haarek er af en strygende Østenvind ført langs Skaanes Sydkyst. Han sejler stadig for Medvind Vest paa til Haalene, som han naar om Aftenen. Derpaa standser han Skibets Fart og maskerer det. Denne Formumning foregik aabenbart udfør Haalene og maa være sket, inden han drejede om den sydvestlige Spids og sejlede mod Nord op igennem Sundet. Forklædningen maa absolut være fuldført, inden han vovede sig ind i Sundet; thi han vidste, at Knuds store Flaade laa paa begge Sider af dette og havde Vagtskibe ude, og dem kunde han vente at træffe langt mod Syd. Det vilde derfor være for farligt at vente med Maskeringen, indtil han kom op i Højde med Höllvig. Det maa derfor hævdes, at Haarek foretager Formumningen ved Skaanes sydvestligste Punkt, før han drejer ind i

Øresundet. Hermed stemmer Sagaens Oplysning om, at han for stærk Medvind sejler Vest paa til Haalene, desuden særdeles godt. Der kan derfor næppe være nogen Tvivl om, at Stedet „at Hólunum“ laa paa Sydspidsen af Skanør Halvøen.

„Austan at Hólunum“ maa oversættes „Vest paa til Bakkerne“. Paa Sydspidsen af Halvøen findes virkelig store Klitbakker, hvis Sandmasser i Nutiden truer med at begrave Byen Falsterbo. Snorre kunde altsaa have ment disse Bakker. I en Anmærkning til paagældende Sted oplyser Professor Finnur Jónsson imidlertid, hvorledes Ordet „hólunum“ skrives i Haandskrifterne: hol—J₂; hól—K, 70, J₃; hæv1—18. J₂ er lig AM 38 fol. en Afskrift af Jöfraskinna i Slutn. af 17. Aarh. ved Asgeir Jónsson; Jöfraskinna er en tabt Membran, skrevet o. 1325. K = Kringla (AM 35, 36, 63 fol.), der indeholder en fuldstændig Afskrift af en Membran fra o. 1250—60 foretaget af Asgeir Jónsson o. 1700; Prof. Jónsson erklærer i Indledningen til sin Udgave af Heimskringla, at Kringla har Snorres Tekst renest og bedst. 70 = AM 70 fol. er en Afskrift af Olaf d. H.s Saga besørget af Asgeir Jónsson efter Kringla. J₃ = Ungers Haandskrift i Kristiania Universitetsbibliotek, Haandskriftsamlingen 521 fol., deri findes en Afskrift af Olaf d. H.s Saga besørget af Asgeir Jónsson efter Jöfraskinna. 18 = Stokh. 18 fol. Pap., en direkte Afskrift af Kringla Membranen ved Islænderen Jon Eggertsson (død 1689).

Da Kringla var et betydelig ældre Haandskrift end Jöfraskinna og havde den reneste og bedste Tekst, bør dets Læsemaade ubetinget foretrækkes for Jöfraskinnas. Der maa følgelig læses „austan at hólunum“, som betyder „Vest paa til Halerne“, thi „hólunum“ er

Dativ Plur. af oldn. „hali“. Haarek standsede altsaa, da han kom til Halerne. — Fra Sydspidsen af Halvøen gaar en haleformet Tange ud i Østersøen. Ved Falsterbo strækker sig et Rev af Sand og Grus 8 km. ud i Havet. mod Syd, 4 km. fra Land kan en Baad knap flyde over Revet, der ved Lavvande ligger synligt i sin halve Udstrækning. Foruden disse to Haler paa Sydsiden findes paa Vestsiden to lignende Haler. Ganske naturligt har man udtrykt denne Naturejendommelighed ved Halvøen gennem Navnet Haløre, der vistnok har omfattet hele Halvøen. Denne har maaske oprindeligt været ganske flad, Klitbakkerne har jo paa mange Steder dannet sig i den nyere Tid; Halvøen var i saa Fald en eneste stor Øre, der dog ikke i Størrelse overgaar Øren ved Thingøre Kloster paa Island.

Det forekommer mig derfor utvivlsomt, at Halvøen i den ældste Tid har baaret Navnet Haløre. I daglig Tale har man dog vist som oftest afkortet Navnet til Øre. For denne Antagelse taler flere Grunde: 1) Möðruvallabók har kun dette Udtryk baade i Halfreds og i Egils Saga, Eirspennill bruger derimod Haløre og Øre jævnsides; 2) „Eyrasund“ og „Eyrafloti“ er temmelig sikkert opkaldte efter den skaanske Øre, efter at Sildefangsten havde givet Markedet evropæisk Betydning; 3) Fremkomsten af Navne paa nogle danske Handelspladser: Skælskør, Helsingør, Dragør og Korsør kort efter, at Markedet naaede at blive Midtpunkt for Nord-evropas Handel, taler tydelig nok om Handelen, der straaede ud fra Skaanes Øre og med uimodstaaelig Magt drog alle danske Købmænds Tanker og Hjerter derhen.

Grunden til, at Markedet skiftede Navn, ligger rimeligvis i den Omstændighed, at Halvøen var ube-

boet, indtil Sildefangsten fremkaldte Bebyggelse ved Skanør. Den første, lille Samling af Huse paa dette Punkt kunde ikke godt betegnes med samme Navn som hele Halvøen. I de ældste Handelsprivilegier, der tager Sigte paa Sildemarkedet, bruges Udtryk om dette som „*nundinae scanienses*“ og lignende. Dette tyder bestemt paa, at Navnet Skanør er af en forholdsvis sildig Oprindelse.

Vi skal til Slutning se, hvilke Beviser P. A. Munch og O. Nielsen har at føre i Marken for deres Anskuelse.

Munch behandler Spørgsmaalet i sin Afhandling: Hvilket var Erkebiskop Absalons rette Navn? og Hvor gammel er Kjøbenhavn?¹⁾ Han gør opmærksom paa det paafaldende i, at hverken Saxo eller nogen anden hjemlig historisk Kilde omtaler Haløre Marked, der alene nævnes i Sagaerne. Dette forekommer Munch meget mærkeligt, eftersom Haløre forefindes i de paagældende Sagaer i et Tidsrum, der naar fra Slutningen af det 9. til Enden af det 12. Aarh., og som et Sted, hvor der holdtes et stort Marked, besøgt af Købmænd fra hele Norden. Munch mener, dette giver en bestemt Anledning til at tro, at Stedet, hvor Markedet holdtes, eller Havnen i dets Nærhed, i Danmark selv benævntes med et andet Navn, og at man kun anvendte Navnet Haløre, naar der var Tale om Markedet.

Efter paa denne Maade at have fremstillet sin Opfattelse af Grunden til de danske Kilders Tavshed om Haløre, søger Munch i det følgende at stedfæste dette. Han hævder, at det maa søges et Sted ved Øresund;

¹⁾ Samlede Afhandlinger III. 632 ff.

det ses af Benævnelsen „Øreflaaden“, der brugtes om de Skibe, der stævnede til eller fra Markedet, samt af at Halfred Vandraadeskjald paa sin Rejse til Haløre besøgte den skaanske Jarl Strutharald. Det kan ikke have ligget ved Helsingborg, der allerede i Njálssaga (cap. 82), omkring Aar 1000, kaldes „Helsingjaborg“. End mindre kan der være Tale om Skanør, der ligeledes i Sagaerne forekommer under dette Navn. Heller ikke Helsingør kan komme i Betragtning, thi „Helsinge-Øre“ hed ikke tillige „Hal-Øre“; her fandtes desuden ingen tryk og rolig Havn for Øreflaaden, medens Markedet stod paa. Efter saaledes at have udelukket disse tre Steder finder Munch, at Haløre maa søges ved København.

At Markedet virkelig har været afholdt ved denne By, fremgaar efter Munchs Mening af den Omstændighed, at Sagaerne hører op at nævne Haløre paa den Tid, da København maa antages at være svulmet op til en virkelig Købstad, nemlig i Aaret 1196 (Sverres Saga, Kap. 129). Paa den Maade faas en naturlig Forklaring af det mærkelige Udtryk „Marked og Købstad“ i samme Saga. I Fortællingen om Erling Stenvægs Optræden 1203 i København, hvor han „rejste Flokken paany“, træder København ganske ind i Haløres Plads.

Ordet „Hala-eyri“ udleder Munch af Hali (Hale) og Eyri (en Øre eller flad Kystrand). „Hali er aabenbart en Forkortning af Refshali“. Haleøre laa rimeligvis ved Kastellet eller Kalkbrænderiet. — Saavidt P. A. Munch.

Munch har utvivlsomt Ret, naar han hævder, at Haløre ikke kan have ligget ved Helsingborg; der er i Virkeligheden ingen som helst Grund til at antage dette. Det samme gælder ganske sikkert Helsingør. Hvis Markedet havde været afholdt her, havde Saxo rimeligvis

benyttet dets Navn, hvor han under Valdemar den Store omtaler den sjællandske Kyst overfor Helsingborg¹⁾.

Derimod er det ikke saa klart, hvorfor der end mindre kan være Tale om Skanør. At Sagaerne har dette Navn, kan vel ikke være nogen absolut Hindring for at henføre Haløre hertil. Sagaerne nævner jo ogsaa København, hvad der dog ikke afholder Munch fra at henlægge Haløre til denne By. Munch synes at lægge Vægt paa den Omstændighed, at Haløre-Navnet forsvinder, efter at København er blevet en virkelig Købstad. Det er altsaa hans Mening, at de to Navne, Haløre og København eller Havn, skal have været brugte samtidig gennem flere Hundrede Aar. Men i saa Fald maa man undres over, at Fiskerlejet og Handelspladsen, der vokser frem af det gamle Marked, ikke tager Navn efter dette, men derimod efter Havnen. Det maa indrømmes, at saafremt Skanør ligesom Haløre fremtraadte i Sagaerne i meget gammel Tid, vilde det være meget besynderligt, om de to Navne skulde være Betegnelser for samme Sted. Nogen Bevisførelse af denne Art fører Munch imidlertid ikke af den simple Grund, at det ikke lader sig gøre, thi Skanør nævnes første Gang i Sagaerne 1203, medens Haløre forekommer sidste Gang 1196. De to Navne er altsaa ikke alene ikke samtidige, men der synes endog at være god Grund til at undersøge deres gensidige Forhold; en saadan Undersøgelse ligger i ethvert Fald nærmere end Kombinationen Haløre—København. Munch indlader sig imidlertid ikke herpaa, men søger derimod gennem Refshalen at knytte Haløre Marked til Kastelspladsen eller Kalkbrænderiet.

¹⁾ Saxo edit. Müller og Velschow. XIV, 898 og XV, 941.

Det maa imidlertid siges, at Munchs „nærmere Overvejelse og Sammenholdelse af flere Omstændigheder“ ikke kan gælde som et gyldigt Bevis for, at Haløre Marked laa ved København. Han fremfører ikke andre Momenter til Støtte for sin Paastand end de ovennævnte. Det kan derfor ikke undre, at hans Overvejelse og Resultat ikke har været saa overbevisende for andre som for ham selv. Jeg maa derfor i eet og alt fastholde Rigtigheden af det Resultat, hvortil jeg er kommet. En meget væsentlig Indvending mod at henlægge Haløre Marked til København ligger desuden i det Faktum, at de islandske Sagaer fra det 13. Aarhundrede og senere, som oftere nævner København, ikke en eneste Gang omtaler noget Marked der. Hertil kommer endnu, at Jordbundens Beskaffenhed ved København er helt afvigende fra den, der kendetegner „en Øre“, medens den ved Skanør ganske svarer dertil. Egnen ved København har derfor næppe nogen Sinde baaret Navnet Øre.

O. Niensens Bemærkninger om Haløre fremkom i en Afhandling om Københavns ældre Forhold¹⁾. Han har aabenbart ikke gjort Haløre til Genstand for nogen indgaaende Undersøgelse, men gør kun opmærksom paa, at i de Bidrag til Kronborgs Historie, som A. Petersen meddeler i Danske Samlinger 1. Række, V, findes S. 157 omtalt 2 kgl. Breve af 8. Maj 1583; i dem nævnes et Haløre, der maa være det samme som Holere i Søborg Sogn, omtalt i den Jordebog, der ligger ved Lenets Regnskab for 1582—83; i Fortegnelsen over rige Mænd paa Sjælland fra Kristian II.s Tid nævnes Holere Mølle, der i Synsforretningen 1681 før Matriklen skrives Hullered,

¹⁾ Danske Samlinger. I. R. VI. Bd. Kbh. 1870—71. S. 297.

Hulere og Hulerød. Skønt det vækker nogen Tvivl hos Nielsen, at bemeldte Mølle 1271 kaldtes Holærhø Mølle, tager han dog ikke i Betænkning at identificere Holærhø Mølle med Haløre Marked og slutter saaledes: „Der er ingen som helst Beviser for, at Haløre Marked holdtes ved Kjøbenhavn, og der er nogen Sandsynlighed for, at det maa henlægges til Hornbæksbugten i Nærheden af det gamle Slot Søborg“.

Hvis O. Nielsen i Citatet havde ladet København og Hornbæk bytte Plads, havde han været noget nærmere ved Virkeligheden, end han nu er. Hans Teori om Hulerød maa aldeles forkastes. Det er ikke for dristigt at paastaa, at ikke en eneste Ting taler for Rigtigheden af den. Det er ganske klart, at Skriveren af Brevene 1583 i Jordebogen 1582—83 har læst Hallore i Stedet for Holere, der utvivlsomt maa forstaas som Hulerød; men dermed falder det eneste Halmstraa, der kunde støtte Hornbæk Bugten; alt andet gaar herimod.